

REJTŐ ISTVÁN

A Budapesti Napló és a „hiréli” rovat

Irodalomtörténetírásunk ADY és a XX. századi irodalom révén, sajtótörténetünk pedig a modern polgári sajtó kialakulásával kapcsolatban joggal hivatkozik a *Budapesti Napló* történelmi szerepére. E tanulmány az alapvető előmunkálatok hiányában nem vállalkozhat a *Budapesti Napló* történetének még vázlatos feldolgozására sem. Arra tesz csupán kísérletet, hogy az újság megindulását és az azt követő időszakot vizsgálja, és ennek kapcsán kísérleljen meg választ adni néhány fontosnak tartott kérdésre.

Kiválás és megalakulás

A *Pesti Napló* 1896. július 30-i számában az első lapon a jobb alsó sarokban *Olvasóinkhoz* címmel az alábbi szerkesztőségi közlemény jelent meg: „A Pesti Napló szerkesztőségében ma lényeges személyi változások állottak be, amennyiben régi szerkesztőségünk helyébe egy új gárda lépett, amely az eddigi társ-szerkesztővel, Hevesi Józseffel, mint a lap ezentúli felelős szerkesztőjével együtt, híven a Pesti Napló nagy tradícióihoz és ahhoz a szellemhez, amely e negyvenhét esztendő napilap hasábjain le van téve, fogja a Pesti Naplót tovább vezetni . . .” E bejelentés után az új szerkesztő a távozó VÉSZI József iránti „teljes lojalitás” jeleként helyet adott a búcsúnyilatkozatnak. Ennek teljes szövege a következő: „A Pesti Napló tisztelt olvasóközönségéhez! Az a keserű kötelesség hárul reánk, a Pesti Napló szerkesztőire és dolgozótársaira, hogy búcsút vegyünk attól a közönségtől, amellyel hosszú idő óta napról napra élénk szellemi és erkölcsi érintkezésben voltunk. A mai napon tisztelt barátaim, Braun Sándor felelős szerkesztő és a lap összes dolgozótársai velem együtt kivonulunk a Pesti Napló kötelékéből. Nem tehetjük ezt anélkül, hogy meleg köszönetet ne mondjunk olvasóinknak a szíves rokonszenvért, amellyel sokszor nehéz politikai és társadalmi küzdelmeinkben bennünket támogatni kegyeskedtek. — Budapest, 1896. július 30-ikán. A Pesti Napló eddigi szerkesztősége nevében Vészi József.” A volt főszerkesztővel, VÉSZI Józseffel és a felelős szerkesztővel, BRAUN Sándorral együtt tizennyolc újságíró hagyta el 1896. július 30-án a Pesti Napló szerkesztőségét: ÁBRÁNYI Emil, CLAIR Vilmos, ERŐS Gyula, FÁI Béla, GERGELY István, HOLLÓ Márton, HORVÁTH Elemér, JANOVITS Pál, dr. KOVÁCS Jenő, LYKA Károly, MÁRKUS József, MERKL Adolf, PAPP Dániel, dr. SOLTÉSZ Adolf, SVÁB Tivadar és THURY Zoltán.

A tizennyolcak közül ma már LYKA Károly az egyetlen élő tanú. Sem személyes érdeklődésemre, sem a későbbi szerkesztőségi kolléga, LENGYEL Géza

érdeklődésére nem tudott közelebbit mondani a távozás okáról.¹ LENGYEL Géza a *Budapesti Napló* megindulása után egy évtizeddel került a laphoz, így pontos értesülései neki még kevésbé lehettek. De a *Pesti Naplónál* uralkodó helyzet bemutatásakor egy érdekes mozzanatra utal: „Az 1896-os millenniumi év forgalmas, zajos, üzletes idejében egy Weissenbacher nevű meggazdagodott vállalkozó a lap tulajdonosa. Megbízottja, a vállalat vezetője 'Baumann kapitány', volt katonatiszt, aki igyekezett katonás rendet tartani a 'hivatalnokok', vagyis a fegyelmetlen munkatársak között. Megszámlálja a ceruzákat, takarékoskodik a kéziratpapírral, nyilvántartja, ki jött be későn a szerkesztőségbe”.² Ezeket az anekdotikusnak ható körülményeket LENGYEL Géza csak 1906-ban, a *Budapesti Napló* kötelékébe való belépésekor hallhatta az alapítók egyikétől. A felsorakoztatott motívumok az újságnak mint kapitalista vállalkozásnak jellegzetes jegyei. A kiadótulajdonost csak a vállalkozás gazdasági része érdekli, „alkalmazottaival”, az újságírókkal, megbízottján keresztül érintkezik, igyekszik a „bohém” zsrnalisztákat kordában tartani.

A távozó tizenhatalok közül az új lap hasábjain — főleg propaganda céljából — többen írtak a kiválásról. Konkrét tényt egyikük sem említett, de mindegyik írásban visszatérő motívum a kiadó kicsinyes módszerei ellen való lázadás. PAPP Dániel a kiadó nevének említése nélkül, kissé homályba burkolva fogalmazza meg az ellentét mozgatóit: „A magyar zsrnalisztika olykor szép, barátságos, néha visszás, gyakran kellemetlen helyzetben van kiadójával szemben. A kiadó tagadhatatlanul úr, mert nyomtat, az író és hírlapíró azonban csak ír. Tehát kevésbé úr, mint a kiadója; az erőkülönbözet éppen a gépekben leli okát, amelynek hátrányai tehát innen is kivilágosodnak.”³ MÁRKUS József írásából kitűnik, hogy a szerkesztőség és a kiadó, illetve megbízottja között az ellentét régebbi keletű volt, ez vált akuttá 1896. július 30-án délelőtt, amikor a kiadó ultimátumszerű követelést támasztott az újságírókkal szemben. „Az 'ultimátum' olyan volt — írja MÁRKUS —, hogy nyomban ott összetörtük a szeretett író tollainkat és letettük az — ollót, de kimondottuk magunk közt, mi tizenhatalok, hogy inkább nem írunk és nem nyírunk többet, semhogy az 'ultimátumot' elfogadjuk, mert mi nem kalitkába való papagájok, hanem dalos madarak vagyunk, akik megszokták, hogy az isten szabad ege alatt füttyörészgessék a nótájukat a saját, istenadta tehetségök szerint.”⁴ E sorokkal összezseng THURY Zoltánnak másfél év múlva napvilágot látott írása, amelyben szinte hasonló gondolattal érzékelteti a távozás körülményeit: „Úgy esett, hogy mi mindnyájan úgy, ahogy itt állunk együtt dolgoztunk az újsággár szövőszekei előtt és mindennap megszögttük egy másik műhelyben a politikai kelmét, a belletrisztikai kelmét, a hír kelmét . . . Gyűlöltük a sablont, az örökös szürke közepszerűséget, aminek a nyűge alatt éppen csak jó közepszerű produktumot alkothat a toll, akár a véső, akár az ecset . . . s mivelhogy a takácsmester csak sehogyse akart megérteni, egy tömegben elbúcsúztunk a kapuféltől . . .”⁵

A kiadó és a szerkesztőség tagjai között támadt ellentétéről tehát, a homályos célzásokon kívül az érdekeltek sem a szakítás idejében, sem később nem

¹ LENGYEL Géza: *Ady a műhelyben*. Bp. 1957. 177. l.

² *Uo.* 177. l.

³ PAPP Dániel: *Magunk között*. Budapesti Napló. 1896. aug. 20. (A *Budapesti Napló* a továbbiakban: *BN*.)

⁴ MÁRKUS József: *Mi tizenhatalok*. BN 1896. augusztus 23.

⁵ THURY Zoltán: *A Budapesti Napló története*. A Budapesti Napló Karácsonyi Albuma 1897. 59. l.

nyilatkoznak.⁶ De hallgat a korabeli sajtó is. Többségük a *Pesti Napló*ban megjelent nyilatkozat szövege alapján tájékoztatja olvasóit és tartózkodik minden kommentártól.⁷ A *Hét* glosszairója mégis egyenesen sztrájról beszél, de félti a távozókat — akik közül többen rendes dolgozótársai voltak —, hogy teljes létbizonytalanságba jutnak. „Mi ez? — teszi fel a kérdést a glosszairó. — Sztrájk akar lenni? Hát szuszterek önök, vagy asztalosok? Micsoda nagyzási hóbort ez? A szusztereknek és asztalosoknak szabad sztrájkolni, mert ha ezek otthagyják a műhelyt, a gazda abbahagyhatja a mesterségét, mert nem kap másutt segídet. De önök, tisztelt újságíró urak, teljesen nélkülözhetők.” Irónikusan megjegyzi, hogy a *Pesti Napló* kiadója egy rövid órán belül talál munkatársakat a kivonultak helyett, hiszen „van bukott gimnazista . . ., meg van facér pincér, kereset nélkül való ügynök, miért ne tudnák ezek megcsinálni az újságot? . . . Önök pedig, önérzettel kivonult szerkesztőség, elmehetnek dinnyecsősznek, most van annak a szezonja.”⁸

A liberális eszmék ellenfele, a klérus és a néppárt sajtója pedig — bár konkrétumot nem tud — igyekszik hasznót húzni a történetekből. A *Magyar Állam* a válság okát abban véli megtalálni, hogy az egyházpolitikai harcok idején a *Pesti Napló* nyíltan a polgári házasság gondolata mellé állt, és ezzel „fényes múltját sárral dobálták meg a hivatlan örökösök, kiket olvasóközönségük is cserbenhagyott, melyet utolvégre se lehet járszallagon orránál fogva vezetni.”⁹ A katolikus néppárt szócsöve, az *Alkotmány* kárörömmel fogadja a hírt, sanda gyanúsítgatásokkal, burkolatlan és bárdolatlan antiszemita hecchangulatot teremt a volt munkatársak ellen. Állítólagos értesülései (amely szerint a *Pesti Napló* kiadójában a kenyértörést az idézte elő, hogy az újság néhány nappal korábban egy „közbotrányt keltő családi skandalumot” szellőztetett minden komoly ellenőrzés nélkül és ezt a könyvomatos már cáfolta volna is) nagyon komolytalannak tűnnek, és lehetetlen, hogy ez váltotta volna ki a tizen-nyolcuk távozását.¹⁰

A *Pesti Napló* régi szerkesztő-gárdája kiválásának körülményeit tehát homály fedi, de ehhez hasonló homály borítja húsz nap múlva meginduló új vállalkozásuk, a *Budapesti Napló* alapításának körülményeit. Sajtótörténeti kézikönyvünk figyelmeztet egy analóg jelenségre, amely a *Budapesti Napló* megindulása előtt másfél évtizeddel a magyar sajtó történetében már előfordult: 1881-ben a *Pesti Hirlap* szerkesztőségét elhagyva CSUKÁSSI József RÁKOSI Jenő társaságában néhány hét múlva új lapot indított, a *Budapesti Hirlapot*.¹¹ Az új lap címválasztása mindkét esetben hasonló: mind a két szerkesztő, élve a Pest és Buda 1872-i egyesítések elfogadott hivatalos városnév adta lehetőséggel, a Buda tag hozzáfűzésével *Budapesti Hirlapnak*, illetőleg *Budapesti Naplónak* nevezte az új lapot. De amíg tudjuk, hogy RÁKOSI Jenő az új lap alapításához

⁶ Itt említem meg, hogy közel négy és fél évtized múlva SEBESTYÉN Károly, VÉSZI későbbi munkatársa *Emlékezésed Vészi József felett* című megemlékezésében megjegyzi, hogy Vészi „1896-ban letette a Pesti Naplónál viselt tisztét, mivel pénzádó gazdáival elvi ellentétei támadtak és beállott a maga gazdájának. A Pesti Naplótól vele együtt kilépett tizenhat újságíróval megalapította a Budapesti Naplót”. *Évkönyv*. Kiadja az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat. Bp. 1951. 49—50 l.

⁷ L. *Magyarország*. 1896. júl. 31. 6. l.; *Fővárosi Lapok*. 1896. júl. 31.; *Nemzet*. 1896. júl. 31.

⁸ A *Hét*. 1896. aug. 2. 549. l.

⁹ *Változás a Pesti Napló szerkesztőségében*. Magyar Állam. 1896. aug. 1.

¹⁰ *Elbocsájtott szerkesztőség*. *Alkotmány*, 1896. júl. 31. 8. l.

¹¹ DEZSÉNYI Béla—NEMES György: *A magyar sajtó 250 éve*. Bp. 1954. 209—210. l.

szükséges pénzüsszeget hogyan biztosította,¹² addig VÉSZI József és társai lapalapításának e részletei máig is ismeretlenek.

A *Budapesti Napló* első számának élén a felelős szerkesztő BRAUN Sándor és a főszerkesztő VÉSZI József neve mellett a következő olvasható: „Kiadja: a szerkesztőség”. A lap munkatársai e tulajdonjogi kérdéssel többször is foglalkoznak és írásaikból az világlik ki, hogy a tizenyolc újságíró egyéni gazdasági vállalkozásából jött létre az újság. PAPP Dániel önmagukat „önkezelési újságírók”-nak nevezi és leírja, hogy a *Pesti Naplót* elhagyva VÉSZI József lakásán ütötték fel tanyájukat. Levelet küldtek szét, „igaz sorokban írtuk meg egy-néhányezer művelt magyar embernek a bajunkat és az igazán méltó appelláta volt a közönséghez, mintha holmi hülye ígéretésekkel doboltuk volna össze számunkra a publikumot. Nem ígégettünk, csak visszamutattunk a múltba.”¹³ PAPP Dániel e cikkében kissé feloldott formájában, újság számára használható formában felidézi a levél gondolatmenetét. A továbbiak megvilágítása szempontjából nem érdektelen, ha idézzük sorait: „Ami jót, ízléseset, a közönség kívánságára figyelőt olvastál azokon a régi hasábokon [ti. a *Pesti Napló* általuk írt hasábjain], magyarom; azt mi cselekedtük és semmiféle kiadóhivatali tisztviselője a világnak. Mi elmentünk, a kiadóhivatal maradt és te, jó magyarom, most megkapod még a régi papirost, de már egészen másképp befeketítve. Úgy gondoljuk, hogy nem a kiadóhivatalt szeretted meg, hanem megszeretted az újságot, a régit. Jöjj hát velünk, az újsághoz, az újhoz. Ez a miénk, kik meguntuk a tintakuliságot. — Így szólott kis levélkénk . . .” E levelek előfizetési felhívásként kerülhettek a címzettek kezébe, és a rekonstruált szövegből kitűnik, hogy első sorban a *Pesti Napló* előfizetőinek szólottak, híva maguk után őket is az új laphoz. E levelek — bár PAPP Dániel úgy állítja be, mintha pénzbeli támogatást, azaz azonnali előfizetést kértek volna — korántsem szerezhettek számba vehető anyagi támogatást az új lap megindításához. Először PAPP Dániel említi meg, majd a későbbi előfizetési felhívások különböző formában variálják azt a körülményt, hogy a *Budapesti Napló* független mindenféle tőkeérdekeltségtől, politikai pártkasszától. „Újságot alapítottunk — írja PAPP Dániel —, amely tisztán a publikumra támaszkodik. Nálunk nincsen parancsoló politikai párt, nincs diktáló tőke, nincs érdekelt kiadó. Mi, tulajdonostársak, csak egy érdekről tudunk, és ez az, hogy közös szeretetben maradjunk a publikummal.”¹⁴ THURY Zoltánnak a *Budapesti Napló* 1897-i karácsonyi albumába írt visszaemlékezésében visszatérő motívum a kezdeti gazdasági gondokkal való birkózás: „a Budapesti Napló a kezdet idejében gyakran a legnyomasztóbb gondok között készült el . . . Nekünk nem volt pénzesládánk, amibe belenyúlhattunk volna, ha pénzért jelentkezett a nyomda . . . ami kevesünk volt, azt kiadtuk a legelső napokban, azután a családuktól vontuk el a szükségeset és összehordtuk napról napra az újságba azt, amihez nem elég a munka, az igyekezet, az ambíció, hanem amit nagybankóval kell megfizetni — és nem vette észre szegénységünket senki, aki kívül állott a mi bizalmas körünkön. Sőt azt hitték, hogy nagyon gazdagok vagyunk. Találgatták, hogy honnan van olyan sok pénzünk, amikor nekünk éppen csak annyi volt, hogy hiba nélkül elindíthattuk a hajnali póstát.”¹⁵

¹² RÁKOSI Jenő: *Emlékezések*. II. k. Bp. é. n. 89—91. I. RÁKOSI ugyanitt ír CSUKÁSSINAK a *Pesti Hirlapból* való kiválásáról, de a konfliktus okáról, amely CSUKÁSSIVAL együtt az egész szerkesztőséget távozásra készítette, Rákosi nem közöl részleteket.

¹³ PAPP Dániel: *Magunk között*. BN 1896. aug. 20.

¹⁴ *Uo.*

¹⁵ THURY Zoltán: *A Budapesti Napló története*. I. h. 62. l.

A lapalapítás gazdasági körülményeit a fenti nyilatkozatok tehát nem világítják meg. Közelebb jutunk azonban a célhoz, ha a *Budapesti Napló* politikai irányvonalát kíséreljük meg meghatározni. Sajtótörténeti kézikönyvünk szerint a „Budapesti Napló szabadelvű, de nem az akkori kormányzó szabadelvű párt vonalának megfelelő, hanem polgári radikális újság volt.”¹⁶ Újabbán HORVÁTH Zoltán a századforduló politikai-társadalmi történetével foglalkozva a következőkkel jellemezte a lapot: „Szabadelvű lap volt, lényegében politikai tekintetben Tisza István híveinek balszárnyát, az egyértelműen merkantilista-urbánus irányt, a kispolgárság haladottabb részét képviselte.”¹⁷ A két álláspont között látszólag éles az ellentét, valójában mind a kettő megközelíti az igazságot. Tudniillik, ha az egész lapot vizsgáljuk, akkor szellemét valóban radikálisnak találjuk, különösen a társadalmi és kulturális kérdésekben kifejtett álláspontjában. Ha viszont belpolitikai állásfoglalásait, elsősorban a főszerkesztő VÉSZI József szignált írásait tekintjük, akkor kitűnik, hogy konkrét állásfoglalásaiban a kormányzó szabadelvű párt merkantilista irányzatához vonzódik.

A szabadelvű párton belül a két gazdasági irányzat, az agráriusok és merkantilisták ellentéte még a nyolcvanas évekre nyúlik vissza, de a kilencvenes években az ellentét tovább éleződött. Ez húzódott meg az egyházpolitikai küzdelmek mögött, ez segítette hatalomra WEKERLE Sándort, a merkantilista érdekeket képviselte utána BÁNYFY Dezső is.¹⁸ VÉSZI az egyházpolitikai harcok idején, még a *Pesti Napló* hasábjain WEKERLE mellett harcolt a szabadelvű párton belüli és kívüli klerikális és feudális erőkkel szemben. Erre az állásfoglalásra utal a *Budapesti Napló* beközönlő vezércikkében, a *Hitvallásban*: „Vagyunk, amik voltunk, s leszünk; amik vagyunk: a magyar szabadelvűségnek megingathatatlan meggyőződésű, fölfelé könyörtelen, lefelé kíméletlen, mindenha szókimondó hitvallói.”¹⁹

A *Budapesti Napló* VÉSZI József szignálta vezércikkeinek áttekintése meggyőző arról, hogy a *Budapesti Napló* aktívan támogatta a merkantilista érdekeket képviselő BÁNYFY-kormányt. Vallotta és hirdette — ebben ugyan a függetlenségi párt többsége is osztozott — a nemzetiségiek elnyomását és kulturális beolvasztását. Ezt már az említett vezércikk is leszögezte: „A mi tisztünk, a jelennek és jövőnek kötelessége, a kiépített magyar állam nemzetivé tétele. Hadd induljon meg a kulturális fölény révén való hódítás hadjárata . . . Nyelvében él a magyar nemzet s ebbe az életbe kell belévezetnünk a szeretet hatalmával, ha lehet, s a hatalom szeretetével, ha kell, hazánk idegenajkú nemzetiségeit.”²⁰ Az 1897-i kvóta vita során VÉSZI eleve védelmébe vette a BÁNYFY-kormányt az ellenzéki sajtó támadásaival szemben,²¹ majd a vita során nyomatékkal leszögezi hatvanhétkezhez és a dualizmushoz való ragaszkodását.²² A BÁNYFY-kormányt minden lépésében támogatja. A visszaéléseivel hírhedtté vált 1896-i választás után BÁNYFY-t a függetlenségi és katolikus néppárt erősen támadta, hiszen az ellenzéki képviselők száma manőverei révén erősen lecsökkent. „Egyébiránt a két ellentétes támadásból — írja e napokban VÉSZI — levonhatjuk azt a megnyugtató

¹⁶ DEZSÉNYI—NEMES: *i. m.* 209. l.

¹⁷ HORVÁTH Zoltán: *Magyar századforduló*. Bp. 1961. 600. l.

¹⁸ E kérdésről ld. újabbán HANÁK Péter—SÁNDOR Vilmos: *Magyarország története az abszolutizmus és a dualizmus korában*. 3. füz. Kézirat. Bp. 1959.

¹⁹ BN 1896. aug. 20.

²⁰ BN 1896. aug. 20.; ehhez hasonló agresszív hangot l. még: (v.): *Associaciunea*. BN 1896. aug. 29.; (v.): *Wekerle visszavonulása*. BN 1896. szept. 9.

²¹ (v.): *Fegyverkezés*. BN 1897. máj. 5.

²² (v.): *A benyújtott kontó*. BN 1897. máj. 13.

következtetést, hogy a kiegyezés ügye eddigelé Magyarországra nézve elég kedvezően áll . . .”²³ Ugyanebben a feszült belpolitikai légkörben az ellenzék „szertelenségéről” elmélkedik: „Ha a mi ellenzékünk nem volna olyan szertelen, amilyennek sajnós ismerjük, ha politikai küzdelmeiben mindenkor respektálná a közérdeknek és a lojalitásnak parancsait, szóval, ha olyan kisebbségünk volna, amely az angol kisebbségek politikai szellemének példáján indulna: a dolgok lefolyása nem hagyná el a rendes medret egy pillanatra sem . . .”²⁴ A BÁNYFY-kormány a kiegyezés gazdasági pontjainak meghosszabbításán fáradozott, és e bonyolult politikai manőverek idején az elégedetlenség leszerelésére a kormány keresztülvitte, hogy a honvédségnek legyen önálló tisztképzési joga, és az itt nyert képesítést a közös hadseregen belül is elismerjék. VÉSZI József lelkes vezércikkben üdvözli ezt az eredményt, hozsannázása közben pedig nyíltan bevallja lapja irányát: „Mi, akik bár a szabadelvű párt elvi alapján állva, a kormány politikai hibáit a legnagyobb kíméletlenséggel ostoroztuk, hazafias örömmel gratulálunk most báró Bánffy Dezsőnek ehhez a jelentékeny politikai sikerhez . . .”²⁵ A kormányhoz fűződő kapcsolatok nyílt elismerését jelentette az 1898 végén létrejött obstrukciós harcok idején hirdetett álláspontja. A BÁNYFY-kormány elleni parlamenti harc kelős közepén VÉSZI József vezércikkében „tanácsokkal” látta el a hatalmában megrendült miniszterelnököt: „Csináljon rendet báró Bánffy Dezső, ha tud — írja —. Fékezze meg, vagy kérlelje meg a kárhozatos indulatokat. Állítsa talpra az utcát a parlamentarizmus védelmére. Mozgósítsa a közvéleményt a háborgó ellenzék ellen. Hisz van sajtója, vannak főispánjai, van rá ezer módja és ezer eszköze, hogy kiváltsa a nemzetből a benne lappangó kormánypárti érzéseket. Csapjon le híres vasmarkával azok közé, akik szerinte a parlamentarizmus megrontásán buzgólkodnak . . .”²⁶

VÉSZI az utolsó percig kitartott BÁNYFY Dezső mellett. Követte nemzetiségellenes tevékenységében, „erkölcsileg alkalmatlannak” találta az ellenzékét,²⁷ és a szabadelvű párton belül meglevő agrárius csoport „arisztokratizmusának” rováására írta a parasztság és a munkásosztály forradalmi megmozdulásait. „Csoda-e — fejtegette —, ha a gazdasági elégtelenség tábora napról napra szaporodik s a városokban a szociáldemokráciának, a vidéken pedig az agrárszocializmusnak nőttön nő a serege?”²⁸

Egyetlen esetben fordult szembe VÉSZI a kormánnyal, 1897 tavaszán a sajtótörvény parlamenti tárgyalása idején a híres 16. paragrafust támadta. E szakasz javaslata szerint a sajtóvétségben elmarasztalt újságírókat az esküdtszék helyett rendes polgári bíróság elé kívánta utalni. De milyen szégyenletes hajbókolássá vált a más alkalmakkal fennen hirdetett „fölfele könyörtelenség”. „Kérve kérjük báró Bánffy Dezsőt — írja Vészi —, ne játssza ezúttal a szirének mellett elhajózó Odüsszeuszt . . ., hanem vegye ki a gyapotot a füléből és oldozza fel azt a kötélket, amellyel a 16-ik szakaszhoz fűzte magát . . .”²⁹

VÉSZI József BÁNYFY Dezső bukása után az új kormányt, SZÉLL Kálmán kormányát támogatta lapjával. Az 1901-i választások alkalmával pedig VÉSZI

²³ (v.): *Két tűz között*. BN 1896. szept. 22.

²⁴ (v.): *Esélyek*. BN 1896. szept. 3.

²⁵ (v.): *Siker*. BN 1897. máj. 27.

²⁶ (v.): *Vihar*. BN 1898. nov. 9.

²⁷ (v.): *Victa causa*. BN 1897. máj. 7.

²⁸ (v.): *Az új alap*. BN 1897. jún. 6.

²⁹ (v.): *A kisebbség joga*. BN 1897. jún. 16. A témával kapcsolatban ld. még: (v.): *Victa causa*. BN 1897. máj. 7.; (v.): *Az új alap*. BN 1897. jún. 6.; (v.): *Változás*. BN 1897. jún. 20.; (v.): *A rózsaszínű fátyol*. BN 1897. jún. 27.

„Széll személyes híveinek csoportjá”-hoz tartozva³⁰ szabadelvű párti képviselőként a parlament tagja lett.

Az eddig kifejtettek — amíg további bizonyító források fel nem bukkannak — úgy vélem, elég alapot nyújtanak annak feltételezésére, hogy a lap gyors létrehozását és megindítását PAPP Dániel és THURY Zoltán előbb idézett soraikkal ellentétben nem a tizennyolcak tőkéje segítette elő. Valószínűbb, hogy VÉSZI József személye biztosította a szabadelvű párt merkantilista rétegének bizalmát, és ezzel a lapalapításhoz szükséges tőkét. A lap indulása pillanatától a függetlenség látszatát keltette, de valójában a merkantilista csoport politikai irányvonalát képviselte és hirdette. Ezt az úgynevezett „pártatlanságot” a *Budapesti Napló* még akkor is „fenntartotta”, amikor főszerkesztője a parlamentben a szabadelvű párt padsoraiban ült, hiszen még 1903-ban is az volt olvasható a lap élén, hogy „Kiadja: a szerkesztőség”.

A szabadelvű párt merkantilista csoportjához való tartozás magyarázza meg az újság arculatának kettősségét: kormánypártiságát a politikai kérdésekben, liberális hangokat megütő állásfoglalását a gazdasági problémákban, mert szemben állt a feudális alapokat konzerválni óhajtó agrárius csoporttal. Ennek az ellentétnek a vetülete a gazdasági kérdésekben megütött radikális hang.

Rovatok és munkatársak

A *Budapesti Napló* rövid idő alatt népszerűvé vált. Eredményeiben első-sorban változatos rovatolása, jól áttekinthető szerkesztése, jótollú újságíró gárdája segítette, de sikereiben nem kis része volt ugyesen megszervezett terjesztésének is. 1896. november 20-án a budapesti rendőrfőkapitányság engedélyezte a napilapok utcai árusítását. Rikkancsok segítségével a *Budapesti Napló* példányszáma is emelkedett. De a vidéki olvasók között is jelentős sikert ért el a terjesztés átszervezésével. A többi budapesti napilaptól eltérően a távolabbi városokba küldött példányok házhoz szállítását nem bízta a helyi postára, hanem a hajnali órákban Budapestről elinduló vonatokkal érkező újságpéldányokat a rendeltetési helyen külön vidéki újsághordó személyzet várta, a *Budapesti Napló* vonaton érkező példányait átvette és az előfizetők lakására vitte. Ezzel a *Budapesti Napló* három-négy órával megelőzte a többi Pestről érkező újságot, sőt egészen távoli városokban, ahová a pesti vonat csak az esti órákban érkezett meg, még aznap este széthordták az újságot, míg a posta csak másnap délelőtt juttatta el a szállítmányokat. 1896 decemberében már húsz vidéki városban szervezték meg e lapkihordó-szolgálatot. Nem érdektelen felsorolni — már csak a lap elterjedése szempontjából sem — azokat a városokat, ahol annyi előfizetője volt már a *Budapesti Naplónak*, hogy rentábilissá vált a lapkihordó hálózat felállítására: Arad, Eger, Eperjes, Győr, Jászberény, Kalocsa, Kecskemét, Máramarosziget, Miskolc, Munkács, Nagybánya, Nagykanizsa, Nagyvárád, Pápa, Pécs, Szabadka, Szeged, Szekszárd, Szolnok és Temesvár.³¹

A példányszám emelkedése összefüggésben van a terjesztés ötletes megszervezésével, még szorosabban összefügg azonban a friss, jól áttekinthető szerkesztéssel. Ez közönségsikerének igazi kulcsa. Az 1896. augusztus 20-án megjelent első szám nem hozott „forradalmi” újítást a magyar hírlapirodalom-

³⁰ GRATZ Gusztáv: *A dualizmus kora*. Bp. 1934. I. k. 406. l.

³¹ Ld. *Közönségünkhöz* c. felhívást. BN 1896. dec. 12. 4—5. l.

ban. Nem tett egyebet, mint az addig kialakult újságszerkesztési gyakorlat minden olyan eredményét felhasználta, amely lazította, frissítette az addigi merev, unalmasan értekező publicisztikát. Már ez is sajátos arculatot adott a lapnak, de a lényeges változásokat az elkövetkező időszak hozta meg. A csírában meglevő ötletek, újítások kialakításához hónapokra volt szükség. Azonban már az első hónapokban szembeötlő volt, hogy az állandó rovatok száma — a többi napilaphoz képest — meglepően magas. A *Budapesti Napló* egy hétköznapi számában a következő állandó rovatok kaptak helyet: az első lapon felül a vezércikk jelent meg, néha, ha jelentősebb témáról volt szó, átnyúlt a második lapra is. A vonal alatt mindennap — hétfő kivételével — új magyar tárcaelbeszélés látott napvilágot (1896 folyamán a lap belső munkatársainak: ÁBRÁNYI Emilnek, GERGELY Istvánnak, LYKA Károlynak, PAPP Dánielnek, PEKÁR Gyulának és THURY Zoltánnak elbeszélésein kívül TÖMÖRKÉNY István, FESZL Géza, SZÁNTÓ Kálmán, MUNKÁCSY Kálmán, LŐRINCZY György és SZABÓ Endre szerepelt rendszeresen elbeszéléseivel). A tárca-rovatban csak igen ritkán közöltek értekező prózát, az is leginkább egy-egy új színházi bemutató ismertetése volt. E rovat következő „irodalmásítása” az újság egyik legelső újítása. A rovatbeosztás a továbbiakban a következőképpen alakult: a második és harmadik lapon, néha a negyedikén is a belpolitika „megírt” anyaga, illetve hírei kaptak helyet. Ezt követte — rendszerint az ötödik lapon — a külföldi eseményekről szóló beszámoló. E rovatban a *Budapesti Napló* a legkevesebb újdonsággal szolgált. A többi napilaphoz hasonlóan igen hézagosan és felszínesen foglalkozott a nemzetközi politikai élettel, és azt is legtöbbször a külföldi lapokból ollózta. E rovat után, sokszor még ugyanazon a lapon, kiterjeszkedve a hatodik és hetedik lapra is, kaptak helyet a hazai hírek. E részben az uralkodóra és családjára vonatkozó hírektől kezdve a belpolitikai élet apró eseményein és a társadalmi élet kisebb-nagyobb rezdülésein át a rendőrség hatókörébe eső eseményekig minden megtalálható. SZOMAHÁZY István szinte egykorú véleménye szerint „az igazi újságíró nem a tárca vagy a vezércikk megírása teszi próbára, hanem az apró újdonságok, melyek az igénytelenség látszatával húzódnak meg a hírlapi rovatok glédájában. A legtöbb intelligens ember fitymálva nézi a hírlapi cikkek e kicsiny krónikáskáit, s alig hinné el, hogy voltaképpen e 10—40 soros krónikáskák adják meg legilletékesebben az újságírói kvalifikációt . . .”³² Az újdonság rovat anyagát elsősorban a könyvmatosokból merítik. Az újságírói munka már a szüksézáví források elbírálásával kezdődik. Gyakorlat és újságírói rutin kell ahhoz, hogy a szürke tömkelegben meglássa a részletesebb feldolgozást vagy esetleg további információt kívánó anyagot. Az előzetes szelekciónál, amely a rovatvezető feladata, dől el, hogy egy-egy hírből mi lesz: színesen megírt 20—30 soros hír vagy riporter munkát igénylő nagyobb cikk. Mert e rovatba kerülnek a terjedelmesebb helyszíni beszámolók is. A hír-rovatot követik a színházról és irodalomról, illetve a tudományos életről szóló rövid hírek vagy beszámolók. E rovatok terjedelmét mindig a rendelkezésre álló anyag mennyisége szabta meg. Rendszerint a lap nyolcadik lapján található. A kilencedik lapon több rovat zsúfolódik össze: a vidéki levelezők hírei, az egyesületek közleményei, törvényszéki beszámolók, sportesemények számbavétele. E lapon kapnak helyet a késő éjjeli órákban, de még a nyomdai gépek elindítása előtt beérkező külföldi táviratok. A külföldi táviratok ilyen mérvű háttérbe szorulása összefügg a belpolitikai kérdésekre való koncentrálással, de közrejátszhattak ebben technikai szempontok is: ezeket

³² SZOMAHÁZY István: *Az újság. A hírlapírás műhelyéből*. Bp. 1893. 65. l.

a lapokat „zárták” legutoljára. Az újság 10—11. lapján olvasható a *Különféle* rovat, amely 15—40 sorban megírt apró érdekességeket, úgynevezett „időtlen” anyagot tartalmaz. E rovatot olvasgatva sokszor szembeötlő, hogy hírlapi kacsák is komoly feldolgozásra találnak. A másik két rovat, is olvasmányos: itt jelenik meg a folytatásos regény és e lapokon csevegnek a *Szerkesztői üzenetek* rovatban a lap munkatársai hol szignóval, hol anélkül vidéki olvasóikkal, legtöbbször olvasónőkkel. A 12—13. lapon a közgazdasági élet hírei helyezkednek el, majd a 14—16. lapon a hirdetések foglalnak helyet. Ez a beosztás a hétköznapi számokra jellemző, ezek 16 lap terjedelemben jelennek meg, a vasárnapi szám általában 24 lapon, körülbelül hasonló rovatolással, csak a megnövekedett lapszámnak megfelelően mindegyik rovat nagyobb helyet foglal el, a hirdetések például hét-nyolc lap terjedelemre is felduzzadnak.

A *Budapesti Napló* első másfél éve a kibontakozás időszaka volt. A terjesztési és szerkesztési módszerek vázolásán kívül az sem érdektelen, hogy az újság törzsgárdája milyen munkamegosztással készítette el a lapot.³³ VÉSZI József — mint láttuk — a lap politikai irányvonalát meghatározó vezércikkeket írta. A politikai értesüléseket, illetőleg kombinációkat feldolgozó cikkeit már szignó nélkül adta le. VÉSZI fogadta a szerkesztőséget felkereső képviselőket, panaszos hivatalnokokat, állást kereső újságírókat, írásaikkal jelentkező írókat és álírókat. Tehát a lapot képviselte a külvilág előtt. BRAUN Sándor inkább az újság „belügyeit” irányította. Ő tartotta kézben a szerkesztőséget. Mozgékony, gyors ember volt. Hozzá kerültek a kül- és belföldi táviratok, a könyvatosok, a szerkesztőséghez intézett levelek. Az így összegyűlemlt anyagot a napi szerkesztőségi munka kezdetén, délután öt és hat óra között megbeszélte a szerkesztőség tagjaival, illetőleg rövid utasításaival „kiszignálta” az egyes újságírókra. A rovatok viszonylag el voltak határolva egymástól, de természetesen egy mozgó mozgó szerkesztőség nem nélkülözhetett olyan munkatársakat sem, akik otthonosan mozognak minden rovatban. A sort azokkal kezdem, akik „csak” újságírók maradtak, nevük, sokszor még szignójuk sem jelent meg írásaik alatt. ERŐS Gyula vérbeli újságírónak számított, szinte a lap minden rovatában szerepelt. SOLTÉSZ Adolf vezércikkeket, parlamenti cikkeket és politikai entrefiléket írt, HOLLÓ Márton érdekesen kiszínezett újdonságaival vívta ki kollégái elismerését. Az író újságírónak a művészi talentum biztosította a rovatok közötti szabadabb mozgást. ÁBRÁNYI Kornél vezércikkeket, lendületes tárcákat, tarka humorú parlamenti karcolatokat írt. PEKÁR Gyula — aki ekkor még a konzervatívok szemében radikális volt — novelláin kívül társadalmi kérdéseket érintett csevegő tárcáiban. THURY Zoltán novella-termésén kívül, a vezércikk-rovatot nem számítva, a könnyed aperçu-któl a színházi rovatig mindenütt szerepelt. Hozzá hasonlóan 1897 derekáig, a *Budapesti Naplótól* való távozásáig különböző álnevek alatt megtalálható PAPP Dániel neve. A lap hasábjain bontakozott ki az alig húsz éves MOLNÁR Ferenc tehetsége is. 1897 tavaszán lépett a szerkesztőség tagjai közé, ő lett a szerkesztőség „kadet”-je, a legfiatalabb.

A lap friss hírszolgálatának gondja több újságíró vállán nyugodott. JANOVITS Pál naponta háromszor beszélt Béccsel telefonon. Innen kapta az újság

³³ Erről képet ad *A Budapesti Napló Karácsonyi Albuma. 1897.* című kiadvány. Ebben THURY Zoltánnak már említett, *A Budapesti Napló története* című írásán kívül (59—63. l.) a lap munkatársait bemutató következő tárcák olvashatók: ÁBRÁNYI Emil: *A két szerkesztő* (64—65. l.); (v.) [Véski József]: *Kornél* (68. l.); MOLNÁR Ferenc: *Thury Zoltánéknál* (69—71. l.); SZILVESZTER: *A 'kritikus'-szoba* (72—73. l.); GERGELY István: *A spanyol-szoba* (74—76. l.); MÁRKUS József: *A 'csitt'-szoba* (77—80. l.).

nemcsak a legújabb bécsi híreket, hanem innen származtak a nemzetközi politikai élet friss hírei is. JANOVITS a vidékkel is telefonösszeköttetést tartott. A kapott információkat gyorsírással rögzítette, majd saját maga dolgozta fel hírekké. A parlamenti ülésszakok idején a lap parlamenti tudósításait is JANOVITS állította össze. FÁI Bélának nyelvtudását gyümölcsöztette a *Budapesti Napló*. Ő kísérte figyelemmel a nyugati nagy lapokat, és ezekből állította össze a külpolitikai rovat „megírt” híreit. Sokszor szépirodalmi fordításokkal is szerepelt a lap hasábjain. HORVÁTH Elemér a különböző könyvmatosok anyagát és a vidéki levelezők tudósításait dolgozta fel. A „szak-rovatok”-nak is megvoltak a rovatvezetői. SVÁB Tivadar a közgazdasági, dr. KOVÁCS Jenő pedig a törvényszéki rovatot vezette. A szerkesztői üzeneteknek — e viszonylag terjedelmes rovattal tartotta a lap a kapcsolatot olvasóival — CLAIR Vilmos, a *Párbaj-kódex* szerzője volt a rovatvezetője, míg katonai ügyekben az ex-kapitány CERRI Gyula volt a szaktekintély. A művészeti rovatokban LYKA Károly képzőművészeti beszámolóit jelentek meg. Fő színházi kritikusként ÁBRÁNYI Emil volt, az alkalmi munkatársak mellett rajta kívül MÁRKUS József színházi beszámolóit és MÁRTON Miksa operaházi kritikáit képviselték a belső munkatársak véleményét.

Formai, tartalmi újdonság : a hírelői

Már az eddigiekből kitűnik, hogy a *Budapesti Napló* sokkal színesebben szerkesztett lap volt, mint a többi pesti napilap. Az 1896-os év a szervezés munkájával telt el, de a következő évben a szerkesztőségi munkatársak arra fordították figyelmüket, hogy formában és tartalomban is újat adjanak. Az új év elején született meg egy olyan irodalmi ötlet, ami ma már irodalomtörténeti becsű forrássá vált: eredeti magyar színművek premierje előtt — függetlenül attól, hogy a szerző milyen kapcsolatban volt a *Budapesti Napló* szerkesztőségével — a színházi rovatban *Szerző a darabjáról* címmel megszólaltatták az írókat. E szubjektív vallomások sokszor komoly műhelytitkokat árulnak el, beszámolnak a gondolat színművé formálásának állomásairól, jelzik az írói célkitűzést. Ezeknek a nyilatkozatoknak forrás-értékét már a korabeli sajtó is felismerte. A bemutatót követő bírálatokban hivatkoznak a szerzői nyilatkozatokra — persze a forrást nemigen említik meg —, hol „jólértesültségüket” fitogtatva, hol a szándék és a megvalósulás közötti ellentétre utalva. A *Budapesti Napló*ban a *Szerző a darabjáról* című rovat első megkérdeztjé PRÉM József volt; az *Adorján báró* című színművéről vallott.³⁴ Ez a rovat hosszú éveken keresztül fennállt.

Az 1897. évnek van egy másik „újszülött” rovata is. Ezt nem irodalmi újdonságnak szánták, inkább a polgári gondolkodásmód kialakulását óhajtották ezekkel az írásokkal elősegíteni. Állandó helye révén — mindig a napi hírek élén jelent meg — *hírelőinek* nevezték. Létrejöttét két körülmény befolyásolhatta: a nagy fővárosi lapok versenyében az egyes szerkesztőségek arra törekedtek, hogy állandóan megújítsák, elevenebbé tegyék lapjukat. A *Budapesti Napló* gárdájának ezt a szándékát jelzik THURY Zoltán sorai is: „... mink fiatalabb nemzedék már szorgalmasan gyomláljuk a sablont ebben a kertben... mondván, hogy nem feltétlenül szükséges az, hogy a közönség a mi újságunkból tudja meg azt, hogy április elseje van, amivel tudniillik a bolondok hónapja kezdődik el, meg hogy itt az ősz. Ez mind jelentkezik a maga erején, a mi pen-

³⁴ BN 1897. febr. 23.

nánkra csak a láthatatlan, a publikumot megközelíthetetlen, hogy úgy mondjam elvont aktualitásokra van szükség . . .”³⁵ Az „elvont aktualitások” fogalma nem valamiféle transzcendentalizmusra utal, hanem inkább arra, hogy olyan jelenségekre akarták felhívni az olvasók figyelmét, amelyek felett, ha megmaradna napi hír alakjában, elsiklana tekintete. E törekvés megvalósítását a *Budapesti Napló* 1897-i évfolyamában nyomon kísérhetjük.

A próbálkozások sorát egy-egy közösen választott — kezdetben inkább banális — téma különböző kidolgozása nyitotta meg. Január 14-én, az újság 7—9. lapján a napi hírek után fent betűvel olvasható a következő cím: *Robinson szigete elsüllyedt*. Majd ezután petit betűkkel, félhasábos szedéssel, mottószerűen a következő hírt vetítették ki: „San-Francisco, január 13. Hivatalosan megerősítették, hogy a Juan Fernandez szigete, amelyet az egész világon Robinson szigete néven ismertek, vulkánikus erupció következtében elsüllyedt . . .” E mottó után négy kis írás következik, LYKA Károly és GERGELY István prózája, ÁBRÁNYI Emil és HORVÁTH Elemér verse. Mind a négy írás lírai hangvételő és a gyermekvilág mesehősének, illetőleg a neki tulajdonított szigetbirodalomnak vesztét állítja középpontba. A négy írás versenyszerűen próbálja azt a hangulatot megragadni, ami e semmitmondó hír olvastán az érzelmekben támad. Öt nap múlva, január 19-én, már egy érdekesebb téma kifejtésén hatan vetélkednek. A közös cím: *Nők a hivatalban*, majd mottószerűen követi LÁNCZY Gyulának, a Nemzeti Bank igazgatójának bürokratikus körmondata, amelynek értelmében a női alkalmazottak kötelesek férfi feletteseiknek előre köszönni. A nő és férfi hivatali és nem hivatali kapcsolatának fonákságát, illetőleg ellentétes irányának következményeit élezi ki ironikus hangú 20—25 soros kis glosszáikban ÁBRÁNYI Emil, FESZL Géza, MOLNÁR Ferenc, PEKÁR Gyula és THURY Zoltán. MÁRKUS József pedig két részre osztott dialógusban gúnyolja ki az elnöki utasítást. Ez a glossza-sorozat a lap 8—9. lapján olvasható, közvetlenül a színházi rovat előtt. Még két ilyen versenyszerű glossza-sor jelent meg rövid egymásutánban, az egyik március 3-án, ez a Karnevál hercegét búcsúztatta (ÁBRÁNYI Emil, GERGELY István, LYKA Károly, MÁRKUS József, SVÁB Tivadar és THURY Zoltán írásai), a másik március 17-én, az utcákon megjelenő első ibolyacsokrokat üdvözölte (PEKÁR Gyula, ÁBRÁNYI Emil, LYKA Károly, THURY Zoltán, GERGELY István és MOLNÁR Ferenc írásai).

E glosszák már valami új forma megragadására utalnak. Szemmel láthatólag az volt a céljuk, hogy egy eseményt vagy annak egy mozzanatát kíséreljék meg egy meghatározott szempontból elemezni. Különösen az első két alkalom szülte glossza — a Robinson-sziget elsüllyedéséről szóló és a *Nők a hivatalban* című — áll közel a később kialakult hírelői módszeréhez. Mind a két esetben a könyvatos nyújtotta rövid „tárgyszerű” tényközlést az első esetben az érzelemre, a másodikban az érdelemre és az értelemre ható motívumokkal tették színessé. Az a módszer, amellyel a „versengő” társak dolgoztak, eltért a híryanag szokásos feldolgozási módszerétől. Az utóbbinál mindig az volt a cél, hogy a könyvatosokból merített tényanyagot színessé, érdekessé, figyelem lekötővé tegyék. Itt az új próbálkozásokban szinte ellentétes volt a tendencia. Az volt a céljuk — erre utalnak különben THURY Zoltánnak fent közölt sorai is —, hogy a pusztán tény mögött meghúzódó mozzanatokra, a tények belső összefüggéseire, a felszín mögött megbúvó jelenségekre próbálják ráirányítani az olvasók figyelmét.

³⁵ Th.: *Az esztendő csecsemői*. BN 1897. jan. 1.

Az új rovat március folyamán „önállósult”, a továbbiak során már nem több újságíró közös vállalkozásaként jelentkezett, hanem a napi hírek előtt 50—60 nyomtatott sornyi terjedelemben. Néhány jellegzetes hírelői téma: a Szinai hegy tetejére fogaskerekű vonatot terveznek felvezetni, ennek kapcsán a mindent elöntő kalmár szellemről, július 14-én, a Bastille bevétele kapcsán a munkásosztály nehéz helyzetéről írnak; egy philadelphiai hír kapcsán, amely szerint munkafegyelem megsértésére való hivatkozással elbocsátottak egy munkást, mert munkaidőben megcsókolt egy leányt, a gyárt falanszternek bélyegzik; más alkalommal pedig interpelláció formában teszik felelőssé a rendőrkapitányt, mert egy szegény embert oktanul meggyanúsított, aki szégyenében öngyilkos lett.³⁶

A hírelői rovat egyik kezdeményezője és leggyakoribb szerzője THURY Zoltán volt. Az ő írásainak hangvétele formálta a rovatot. 1897-ben még igen nagy volt a különbség az egyes témák megragadása és kifejezése között, de már a következő években ez a különbség eltűnt, a többi szerző is megtalálta a hangot, és mindnyájuk írása magasabb szintre emelkedett, és radikálisabb témafelvetésig jutott. THURY Zoltán hírelői már kezdettől fogva a feudális szellemet, gondolkozást és életmódot veszik célba. Stílusa könnyed, gondolatfejtése világos, témamegragadása változatos. A nagyobb hatás eléréséért, az ellentét fokozásáért többször fordul ahhoz a megoldáshoz, hogy látszólag idomul az ellenfél gondolatmenetéhez, az ő frazeológiáját használja, de már a kifejtés közben a végletekbe viszi ezt az attitűdöt, olyannyira, hogy semmi konklúzió nem szükséges. Ennek a módszernek egyik jellegzetes példája *A kaszinó* című hírelője.³⁷ Abból az alkalomból írta, hogy a városrendezés során le akarták bontani a mai Kossuth Lajos utca torkolatában álló Nemzeti Kaszinó épületét, hogy összekössék az eltorlaszolt Kossuth Lajos utcát a Kerepesi úttal (mai Rákóczi út). A terv akkor a kaszinó tagságának macacssága miatt meghiúsult. THURY a hírelit a következő sorokkal intonálja: „E sorok szerény írója azok közé az egyszerű polgáremlerek közé tartozik, akiknek szörnyen imponál minden, ami mágnás. E sorok szerény írója sok utcán át képes elkísérni egy-egy gróft vagy bárót csak azért, mert gyönyörűség neki az, ha egy flasztert taposhat az illető nagy úrral...” E hangnemben, de egyre inkább az ironiába hajolva fejt ki, hogy mennyire jogos a város ötszázötvenezer „gyalogjárójának” az a kívánsága, hogy tegyék szabaddá az utca torkolatát. „Arról a rongy népről van szó — zök-kenti vissza THURY tollát a hiperlojalitás stílusába —, amely tisztesség ne essék mondván e sorok szerény írójának érthetetlenül még talán meg is neheztel azért, ha a fejére tetszik köpni a kaszinó ablakából.” Az ironiát másutt a logika élessége fokozza. *A professor* című glosszája³⁸ élére egy berlini távirat szövegét illesztette: „A császár Mommsennak nyolcvanadik születésnapja alkalmából följánlotta az excellenciás címet; Mommsen visszautasította a kitüntetését és kijelentette, hogy ezután is csak egyszerű német tanár akar maradni”. E szürke hír felett az átlagolvasó átsiklott volna, legföljebb megcsóválta volna a fejét, és elmosolyodott volna a professor filiszterségén. De THURYban a német professor gesztusa a hazai viszonyokat idézte fel, azokat a korabeli hírességeket, akiknél a „tudomány nem is szükséges valami túlságos mértékben a titulus karrierhez, inkább ügyes adminisztráció, hogy a tudós férfi úgy kezelje kis szellemi tőkéjét, mintha

³⁶ Lelőhelyük a megemlítés sorrendjében: *Excelsior*. BN 1897. júl. 11.; M*: *Júliustizennégy*. BN 1897. júl. 14.; M*: *Csók a falanszterben*. BN 1897. okt. 29.; T-y: *Interpelláció*. BN 1897. okt. 6.

³⁷ BN 1897. nov. 20.

³⁸ BN 1897. dec. 18.

alig-alig férne már a fejében”. Precíz, rövid mondatokkal jellemzi azt a gyakorlatot, ahogy e magaslatra el lehet jutni. És a legsajnálatosabbnak azt tartja, hogy az ifjúságot is megfertőzi a rangkórság. „Töri magát a diplomáért, ami az első lépés a titulusokhoz, a tudományt azonban kisvindlizi kivonatos könyvecskéekkel, tézisszedelgessel. Hazárd játék a szigorlat és szomorú, komikus figura az a szürke, örökösen otthon, a könyvei között görnyedő filozopter, aki tudást akar és nem méltóságot.” A látszólag szenvtelen, a tények regisztrálására korlátozódó kis eszmefuttatás utolsó mondatát hirtelen szenvedély fűti át: az elismerés a puritán ember iránt és rezignált fájdalom a hazai rangkórság miatt: „Tehát tessék csak idehallgatni: micsoda képtelenség. Németországban van egy professzor, aki nem akar kegyelmes úr lenni.”

A hírelínek, mint e néhány példa mutatja, nem a híryanag formai kiszínezése, hanem gondolati kiterjesztése, gondolatok ébresztése a célja. Ez a vonása elkülöníti a csevegő tárcától is, mert az könnyed modorával az esetek többségében a felszín hullámain lebegve, a könnyebben rezdülni érzelmi hurok elegáns megpendítését tartotta elsődleges feladatának. Az eddig alkalmazott negatív elhatárolások a hírelít még leginkább a napilapok vezércikkéhez közelítik. Tagadhatatlan, hogy a legtöbb elemét e viszonylag nagymúltú műfajból merítette, de mégsem azonos vele. Ami leginkább elkülöníti, az a téma megragadásának módjában mutatkozik. A vezércikk általános sémája — függetlenül a cikkíró íráskészségétől és szellemének átfogó erejétől — abban összegezhető, hogy egy adott jelenség, kül- vagy még inkább belpolitikai esemény tényeinek jelentőségét leíró módon elemzi, a pillanatnyi helyzet megvilágításának elősegítésére folyamodik az előzmények felsorakoztatásához és legtöbbször az esetleges következmények latolgatásával fejezi be. A vezércikk tehát tulajdonképpen a *kommentár* szerepét tölti be, feladata sokszor azonos a lap belső oldalain elhelyezett cikkeivel, amelyek szintén bizonyos felvetődött problémákat, helyzeteket, személyi változásokat magyaráznak. Csak azért kerültek a lap belsejébe, mert a szerkesztő vagy a szerkesztőség témájuknál fogva az első lapon vezércikk formájában fejtegetett témát tartotta a legfontosabbnak. Az azonban nem bizonyos, hogy a vezércikként táltal téma valóban a nap legfontosabb eseménye volt, de az egyes lapok a maguk politikai és gazdasági érdekeltségének megfelelően nem tartották célszerűnek a figyelmet a mellőzött témákra koncentrálni. A hírelí átveszi a vezércikk-tradícióból a boncolásra való hajlamot, de témája nem a látványos nagy események, hanem a társadalmi és gazdasági élet látszólag szürke, átlag jelenségeinek az elemzése. Azok a jelenségek, amelyek a maguk köznapiságában, a maguk színtelenségében is olyan jelenségsort hordoznak magukban, amelyek a társadalmi élet mozgásának fő jellemvonásaira, a legtöbb esetben a negatív mozzanatokra hívhatják fel a figyelmet. Ennek következtében a hírelí a vezércikktől eltérően nem a nagyobb arányú események vizsgálatából indul ki, és jut el esetleg regionális következtetésekre, hanem ezzel ellentétben a látszólag vagy esetleg izolált, önmagában valóban jelentéktelen tényből kiindulva, különösen társadalmi-közéleti vonatkozásban, általános konklúziók irányában tör.

Önként felvetődik a kérdés, milyen forrásokra vezethető vissza a *Budapesti Napló* újítása. A válasz egyelőre nehéz. Még kezdeti fokon sem áll a századvég hírlapi anyagának tartalmi vagy formai vizsgálata. S e vizsgálatok hiányában merő hipotézis lenne konkrét hazai vagy külföldi példákat keresgélni. A hírelí leginkább *A Hét* publicisztikai hangvételű írásaihoz hasonlítható. Ez több szempontból kézenfekvő. *A Hét* 1890-es megindulása óta a későbbi redakció

alapító tizenhatalom legtovábbja rendszeresen szerepelt KISS József hetilapjának hasábjain, egyikük másikuk (pl. VÉSZI, BRAUN és PAPP Dániel) még publicisztikai rovataiban is szerepelt. A *Hét* irányvonala is egybeesett a *Budapesti Napló*-val: elsősorban a művelt nagyvárosi értelmiséghez szólt.³⁹ A hírelői és a *Hét* publicisztikai írásai között fellelhető kapcsolat a hetilap egyik a *Budapesti Napló*-val vitázó glosszája is érinti. A *Budapesti Napló* — írja a szignó nélküli cikk szerzője — „igen elevenen megírt és mulatságra törekvően beosztott fiatal újság —, akik csinálják, megmondhatnák, hogy írásuk módjára, formáik alkalmazására a *Hét*-ből vették a mintát. Nem is fogják röstelni, mert nyilvánvaló tény, hogy ez a mi szegény kis lapunk irodalmilag reformálta az egész magyar sajtót”.⁴⁰ Az utóbb odavetett mondat inkább az indulat fokát, mint az érv komolyságát mutatja. Ha csupán formai szempontból egymás mellé helyezük a kétféle glossza rovatot, azonnal szembeütünk, hogy a *Hét* — függetlenül a szerző személyétől — sokkal körülményesebben, nehezkesebben fejtegeti nézeteit. Több oldalról közelíti meg a tárgyat, illetőleg nagyobb kitérőkkel jut el a konklúzióig. Ezzel szemben a *Budapesti Napló*-nál kialakult módszer — s ebben THUBY Zoltáné az érdem — sokkal könnyedebb, lényegretörőbb. Ezt már a terjedelem is megszábjá. A *Hét*-ben körülbelül háromszoros a glossza, vagy — ahogy maguk nevezik — a krónika terjedelme. Ezek a különbségek a napilap és hetilap között levő eltéréstől származnak. A napilapnak gyorsabbnak és mozgékonyabbnak kell lennie. A részletes összevetés során legfeljebb csak az fog kitűnni, hogy sok esetben a nézőpont hasonló. Ez azonban nem perdöntő formai kérdésekben. További vizsgálat esetleg egy közös publicisztikai irányig juthat el. De ehhez még beható vizsgálatokra van szükség.

ISTVÁN REJTŐ: LA FONDATION ET LES PREMIÈRES ANNÉES DU JOURNAL BUDAPESTI NAPLÓ (1896–1898)

L'auteur de l'essai sur l'histoire de la presse présente en détail, suivant les données accessibles, le travail organisateur du corps de rédacteurs quittant la rédaction du *Pesti Napló* le 1 juillet 1896 en faveur du lancement d'un nouveau journal, le *Budapesti Napló*. Après l'analyse des principes de rédaction et la division des rubriques du journal *Budapesti Napló* (introduit en août 1896), l'auteur examine minutieusement l'innovation publiciste de la rédaction: la mise en forme de la rubrique similaire à l'entrefilet, placée avant les nouvelles du jour. L'article analyse le contenu et le style de quelques contributions parues dans la nouvelle rubrique.

³⁹ A *Hét* publicisztikai írásainak stílusát és politikai irányának jellegét legutóbb KOMLÓS-Aladár jellemezte. Ld. KOMLÓS: *Tegnap és ma*. Bp. 1956. 147–149. l.

⁴⁰ A két *Naplónak*. A *Hét*. 1897. aug. 8. 513. l.